

Akitől a vizsgán is tanulhattunk

Száz éve született Erdei Ferenc

Azt a megtisztelő, de nehéz felkérést kaptam, hogy születésének 100. évfordulója alkalmából fejet hajtsak a nagy tudós-politikus, Erdei Ferenc emléke előtt. Első gondolatom az volt, hogy ez a feladat számomra teljesíthetetlen, hiszen oly kevésbé ismerem hatalmas életművét, s nálam sokkal autentikusabb méltatója is akadna. Igaz, hogy 46 évvel ezelőtt, 1964 nyarán Erdei Ferenc annak az államvizsga-bizottságnak volt az elnöke a Zsámbéki Felsőfokú Mezőgazdasági Technikumban, amelyik előtt magam is vizsgáztam.

Az akkor 54 éves Erdei az agrárgazdaság és a szövetkezeti mezőgazdaság elkötelezett kutatója, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke volt.¹ Nagyon elfoglalt ember létére időt szakított arra, hogy a Felsőfokú Mezőgazdasági Technikum első végzős diákjait vizsgáztassa, ezzel is felhívva a figyelmet a leendő szövetkezeti üzemgazdászok iránti igényre, e képzés szükségességére. Izgalommal vártuk érkezését, hogyan fogadja majd feleleteinket. Nagy empátiával fordult felénk, s elismerő megjegyzésekkel biztatott bennünket, ha komplexen sikerült megragadnunk egy-egy témát. Bírta a négy napot, amíg a vizsgák tartottak, ugyanakkor egyik cigarettáról a másikra gyűjtött, nem kímélve egészségét.

A négynapos vizsga végén az őt kérdező újságírónak a következőket mondta: *„Az államvizsgán a hallgatók felkészültsége egyrészt örvendetes benyomást keltett, másrészt azonban máris tanulságokkal szolgált a jövőre nézve. Különösen – és ez természetes is – az üzemtan tantárgyból, de más tantárgyakból is jó és pontos ismereteket sajátítottak el. Igen jó a hallgatók üzemi szemlélete, többségük jó gyakorlati érzékkel rendelkezik. Tudják, hogy a gazdálkodás menetében az üzemelemzés (a költségek, ráfordítások stb. elemzése) igen fontos. Mondhatjuk, hogy kezd szinte a „vérükké válni” az ökonómiai mérleget. Nagyon helyes az is, hogy bár elsődleges feladatuk a nagyüzemi tevékenység elemzése lesz, mint leendő termelőszövetkezeti üzemgazdászok, a közös gazdaság sajátos helyzetéből kiindulva figyelembe veszik a háztáji gazdaság fontos szerepét, gondolkodnak annak fejlesztési lehetőségein is.*

A képzés további munkája számára ugyanakkor igen fontos tanulságokkal szolgáltak azok a megfigyeléseink, hogy bizonyos mértékben a hallgatók bizonytalanok a későbbi hatáskörüket illetően. Nem látják tisztán, hogy feladatuk és hatáskörüik meddig terjed majd. A gazdaságokba kikerülve megelégedjenek-e csupán az eredmények és hiányosságok, a tények pontos, számszerű feltárásával, vagy javaslatokat is adjanak a hibák kijaví-

¹ 1964. ápr. 24. – 1970. febr. 5.

tásának módjára, a továbbfejlesztés lehetőségeire? Mi még a vizsgát mint utolsó alkalmat is megragadjuk, hogy az utóbbi, helyes szemléletet erősítsük bennük. Nyomatékosan hangsúlyozzuk, hogy tevékenységük szerves és szükséges részét képezik a vezetőségnek adott helyes szakmai javaslatok. Még jobban tisztázni kell továbbá számukra az adott gazdaság és a népgazdaság egésze közötti összefüggéseket, a kölcsönös támogatások és kötelezettségek rendszerét, s az adott üzem helyét és szerepét e rendszerben.”²

Később már személyes találkozásra nem volt alkalom, de szakmai pályámon szinte megkerülhetetlenek voltak művei, hiszen a területi statisztikusok által is hasznosítható oly sok alapmunkát írt.

Erdei tevékenységének, életútjának ismertetéséhez a kortárs tudós munkájából, az idén, 82 éves korában elhunyt Kulcsár Kálmán „Erdei Ferenc” című kötetéből idézek.³ A szerző a kötetet „Tudós és politikus Kelet-Európában” fejezettel indítja. Felteszi a kérdést: „... milyen tudományághoz kapcsolódik Erdei Ferenc tudományos munkássága? Mint ismeretes, ő „közgazdásznak”, éspedig „agrárközgazdásznak” tartotta magát, ám teljesítménye a szociológiában tűnik a legnagyobbnak. Aligha feledkezhetnénk meg azonban településtudományi, közigazgatási, szervezélméleti tudományos munkásságáról. Mindegyik tudományágot érintő tevékenységében ott találunk valami többletet is, valamit szinte mindegyik másik érintett tudományágból, s valamiféle sajátos politikai elemet. Nem csak ez utóbbi momentum mondatja azonban velem, hogy ha valami összefogja Erdei Ferenc tudományos munkásságát, az egyes tudományágakban elért eredményeit, akkor ez az a szempont, amely ma elsősorban a politikatudományban található: a politikai viszonyok, lehetőségek és mozgások mögötti történeti-társadalmi tényezők, jelenségek és folyamatok feltárása”.

Erdei Ferenc munkásságával, életútjával sok kiváló szerző foglalkozott, s fog foglalkozni feltehetően a jövőben is. Különösen sok méltatás látott napvilágot születésének 100. évfordulója előtt. Magam egy újabb változat megírására nem vállalkozom, inkább fordulok ismét Kulcsár Kálmán könyvéhez, amely sokaknak forrása volt. Kulcsár Kálmán idézett műve utolsó fejezetében, „Az életút állomásai” címmel – többek között – az alábbiak szerint ír Erdei Ferenc életútjáról.

„Erdei Ferenc hagyatékmalom makói parasztcsaládban született 1910. december 24-én. Ez a társadalmi háttér, amelyet maga rajzolt meg, egyszerre ismertette meg vele a közös paraszti világot, kultúrát, társadalmi helyzettudatot, és ugyanakkor – már a családon belül is – e társadalom belső konfliktusait. Kijutása ebből a világból – és egyúttal kötődése is hozzá – saját rendkívüli tehetségén kívül az apai tudatosságnak köszönhető. Apja világos elgondolással nevelte úgy mindkét fiát (a fiatalabb fiú Erdei Sándor író, aki 1984-ben halt meg), hogy tanuljanak, de egyúttal állandó részvételükkel a paraszti munkában, e társadalom gondjaiban biztosítsa, hogy tudásukat saját szűkebb társadalmuk felemelkedésére fordítsák.

A makói gimnáziumi évek után a szegedi Ferenc József Egyetem Állam- és Jogtudományi Karára iratkozott be, ahol olyan – a két világháború között kivételesen modern szemléletűnek számító – professzor tanítványa lehetett, mint Horváth Barna, aki a jogbölcselet mellett szociológiai tudásanyagot is adott, illetve Surányi Unger Tivadar, a

2 Megjelent a Magyar Mezőgazdaság 1964/33. számának „Szakoktatás” rovatában, Srankó István tollából.

3 Kulcsár Kálmán (1988): Erdei Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 349 o.

közgazdaság-tudomány tanára. Az egyetemi hallgató Erdei Ferenc 1931-ben a Királyhegyes szociográfiája című írásával országos folyóiratban, a nagy tekintélyű Századunkban tűnt fel, s a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának tagjaként folytatott társadalomkutató munkájában a kutatás máris összefonódott a politikai tevékenységgel. Ám nem az illúziókat kergető romantikus „falumentés” formájában, hanem a tudományosan megalapozott társadalomalakító törekvésekben.

Többen is elemezték már ezt a korszakát – lásd az Erdei Sándor által írt életrajzot vagy Huszár Tibor könyvét –, itt csak annyit kell még megemlíteni, hogy a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma és a körülötte csoportosuló idősebb és fiatalabb értelmiségiek (köztük különösen a Bibó család: id. Bibó István, a szegedi egyetemi könyvtár igazgatója és fia, a már akkor is elmélyülten gondolkodó politológus, ifjabb Bibó István) körében politikai és szakmai, a szociográfiát és szociológiát érintő vitáknak lehetett részese. Ezekben az években – miközben 1932-ben a fennálló társadalom elleni izgatásért a szegedi katonai börtönt is megjárta – formálódott ki tudományos és politikai karaktere. A harmincas évek első felében megismerkedett Veres Péterrel, Féja Gézával, egyhónapos ausztriai gyalogtúráján a nyugati parasztság világába is betekinthezett. Visszatérve a makói hagyományozatban munkálkodott, majd ismét Nyugat-Európába, Németországba, Svájcba, Hollandiába utazott az ottani szövetkezetek tanulmányozására.

Messze többen jelentettek azonban ezek a nyugati utak, különösen az utóbbi. Öccséhez, Erdei Sándorhoz, valamint apjához és barátaihoz írt levelei, naplói adnak számot belső világának alakulásáról, paraszti voltának az ellene való küzdelem is magában foglaló tudatosodásáról, a hazai állapotok elleni küzdelem szükségéről. Mint oly sok korábban „peregrináló”⁴ magyarban, őbenne is erősödött a szeretet a „csunyácska haza” iránt: a jobbítás, az átalakítás szükségességének eltökéltségével.

Erdei 1936-ban Berlinben megismerkedett Leninnek a parasztságról, a szövetkezetéről szóló írásaival, ezekben az elmaradottságból való kitörés kelet-európai lehetőségét látta. Ezeket azonban e tájon sehol sem sikerült eredményesen a gyakorlatba átültetni, „csak” az önkéntesség, fokozatosság és az állami támogatás hiányzott. Mindenesetre hazatérése után Erdei cikkeket írt a szövetkezeti mozgalomról, amelyek a Válasz hasábjain jelentek meg, s így országos szinten ismertté vált (népi írók mozgalma).

Visszakanyarodok Kulcsár Kálmán könyvéhez: Erdei „bekapcsolódott a makói helyi politikai küzdelmekbe (...). Jelentős szerepe volt a Márciusi Front kialakulásában. Részint az akkor még nem publikált, részint már megjelent írásai jelzik azonban szociográfiai-szociológiai munkásságának erősödését, elmélyülését. 1937-ben két kiadásban is megjelent a Futóhomok a Magyarország felfedezése című sorozatban, 1938-ban pedig már a Parasztkok című kötete is napvilágot látott. Innen szinte megszakítatlan publikációinak sora: településszociológiai könyveivel, 1942-ben pedig A magyar paraszttársadalom című munkájával már a magyar szociológia legmagasabb színvonalú művelőjeként mutatkozik meg. 1939 magánéletében is fordul. Ekkor lépett – a rövid első után – másodszor is házasságra: Majláth Jolán történész lett a felesége, akitől később két gyermeke, András és Sára is született. S ekkor hagyta el – a makói hagyományozatban folytató, végül kudarccal járó politikai küzdelmek után – szülővárosát. Apjával, aki már korábban Szigetszentmiklósról költözött, és öccsével együtt mezőgazdasági munkát folyta-

4 Peregrináció (lat.) = vándorlás, kóborlás.

tott, s ha kapcsolatai Makóval nem is szakadtak meg, tevékenysége – kutatói, írói és politikai munkássága – egyre inkább országos méretűvé vált. Az 1939-ben Makón megalapított Nemzeti Parasztpárt egyik vezetőjeként, a párt lapjának, a Szabad Szónak állandó munkatársaként a kibontakozó népfrempolitika harcos egyénisége lett. Kapcsolatba került a baloldali pártokkal és reprezentánsaikkal, köztük az MKP fiatal értelmiségi tagjaival. Móricz Zsigmond lapjába, a Kelet Népebe dolgozott, vitázott a Győrffy Kollégiumban, segítette népfőiskolájának munkáját, és közben tovább folytatta tudományos kutatásait.

Tudományos és politikai érésének egyik jelentős momentumja a Magyar Élet Könyvbarátainak Társasága (Püski Sándor) és a Soli Deo Gloria református diákszövetség által 1943 augusztusában Szárszón rendezett konferencián tartott előadása. Ennek az előadásnak a „vonalá” és természetesen későbbi politikai tevékenysége már egyenesen vezetett odáig, hogy 1944 októberében öccsével együtt a Magyar Front megbízásából átment a frontvonalon, és előbb Makón, majd Szegeden mint vezető politikus kapcsolódott be az új Magyarország megteremtésének munkálataiba.

Mint parasztpárti politikus a Dél-Magyarország felelős szerkesztőjeként kezdte a munkát, s közben részt vett az ideiglenes nemzetgyűlés előkészítésében, a földreform tervezésében.

1944. december 22-én az ideiglenes kormány belügyminisztere lett, s most már mint a Nemzeti Parasztpárt egyik legfelsőbb vezetője, a földreform munkálatait is irányította. 1945 novemberétől néhány évre elhagyta a kormányt, s előbb a Nemzeti Parasztpárt alelnökeként, majd főtítkáráként, 1948. szeptember 9-től pedig államminiszterként vett részt a koalíciós idők politikai küzdelmeiben, egészen addig, míg az 1949 február havában megalapított Magyar Függetlenségi Népfremp létrejöttével a Nemzeti Parasztpárt is megszűnt. Ugyanezen év júniusában mint földművelésügyi miniszter folytatta kormányzati munkásságát.⁵ 1956-ig volt igazságügyi miniszter, éspedig 1953–54-ben, amidőn elindult a korábbi idők törvénytelenégeinek felülvizsgálata, majd ismét földművelésügyi miniszter, illetőleg miniszterelnök-helyettes lett. 1956. november negyedikét még mindig kormányzati funkcióban s mint a szovjet csapatok parancsnokságával tárgyaló kormánydelegáció vezetője érte meg. Így került rövid időre letartóztatásba is. Ekkor és a konszolidáció időszakában – saját vallomása szerint – átgondolta politikai pályafutását, s „úgy látta, hogy ezután az ismeretek folytonos kiegészítésével, ellenőrzésével és rendszerezésével szolgálhat legtöbbet a közösségnek. ... Ahogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésének kezdetén belső kényszertől hajtva vállalta a politikai funkciót, úgy most hasonló indítékok készítették a tudományos munkára” (Erdei 1974, 653. o.).

Erdei 1948-ban lett akadémiai levelező tag, 1957-ben pedig rendes tag. ’57 januárjától vezette a Mezőgazdasági Üzemtani Intézetet, így talán érthető, hogy miért vállalta a zsámbéki üzemgazdászjelöltek államvizsgáztatását is. Két időszakban volt a Magyar Tudományos Akadémia főtítkára, s bár közben más közéleti tevékenységet is vállalt, kutatómunkáját és tudományszervező tevékenységét nem hagyta abba, így például elnöke volt az MTA Szociológiai Bizottságának. Második akadémiai főtítkársága nagyon rövid volt, pedig ekkor (1970–1971) azt az akadémiát irányította, amelynek megreformálásáért oly sokat tett. 1971. május 11-én hunyt el.

⁵ A tevékenység szó talán megfelelőbb lenne.

„A magyar társadalom és a magyar tudomány sokat köszönhet Erdei Ferencnek, de a legtöbb okuk az emléke előtti tisztelgésre talán éppen a társadalomkutatóknak van” (Kulcsár 1988).⁶

Erdei Ferenc művei

Könyvek

- A makói parasztság társadalomrajza.* Csanád vármegye közönsége. Makó, 1934, 60 o.
A Duna–Tisza-köz földje és népe. Athenaeum, 1937, 242 o.
Parasztok. Athenaeum, 1938, 219 o.
Magyar város. Athenaeum, 1939, 246 o.
Magyar falu. Athenaeum, 1940, 238 o.
Magyar tanyák. Athenaeum, 1942, 260 o.
A magyar paraszttársadalom. Franklin Társulat, 1942, 170 o.
A mezőgazdasági és a szövetkezeti fejlődés kérdései. Akadémiai Kiadó, 1959, 382 o.
A mezőgazdaság helye a nap alatt. Akadémiai Kiadó, 1967, 135 o.
Város és vidéke. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1971, 444 o.
Makó társadalomföldrajza. Makó, 1982, 95 o.

Összeüjtött művei – Hasonmás kiadások

- Parasztok.* Akadémiai Kiadó, 1973, 235 o.
Magyar falu. Akadémiai Kiadó, 1974, 246 o.
Magyar város. Akadémiai Kiadó, 1974, 255 o.
Magyar tanyák. Akadémiai Kiadó, 1976, 271 o.
Mezőgazdaság és szövetkezet. Akadémiai Kiadó, 1977, 444 o.
Város és vidéke. Akadémiai Kiadó, 1977, 444 o.
Futóhomok. Akadémiai Kiadó, 1977, 279 o.

Tanulmánykötetek

- Agrárgazdasági tanulmányok,* 1–3. kötet. Akadémiai Kiadó, 1976
Művekkel élő társadalom. Írások, beszédek irodalomról, művészetéről, művelődésről. Akadémiai Kiadó, 1977, 558 o.
Településpolitika, közigazgatás, urbanizáció. Összeüjtött írások, beszédek. Akadémiai Kiadó, 1978, 558 o.
Szövetkezeti írások, 1–2. kötet. Akadémiai Kiadó, 1979
Tudománypolitikai, kutatásirányítási és szervezéstudományi írások. Akadémiai Kiadó, 1980, 482 o.
A magyar társadalomról. Akadémiai Kiadó, 1980, 402 o.
Történelem és társadalomkutatás. Akadémiai Kiadó, 1984, 482 o.

Tanulmányok Erdei Ferencről

- A paternalista államtól a demokratikus politikai közösségig. Beszélő, 2005. 6–7., Részei: *Balogh Iván:* Etnicitás és legitimitás összefüggései Bibó műveiben. *Tóth-Matolcsi László:* Ravasz, 524 p.
Andorka Rudolf (1990): Erdei Ferenc. Selected writings. Contemp. Sociol., 3.
Balogh István (1991): Polgárosodás és modernizációs esélyek. In: Tóth András (szerk.): Előadások a polgárosodásról. 1. kötet. MTA Politikai Tudományi. Intézet, Budapest
Bánlaky Pál (1990): A parasztság kialakulása Magyarországon. In: Várnai Györgyi (szerk.): Logosz. Tanulmánykötet. (Huszár Tibor hatvan éves) Alfaprint Nyomda, Budapest
Barta Györgyi – Perger Éva (1993): A területi integráció akadályai és esélyei. A kistérségi szerveződések kezdeti tapasztalatai. Társadalmi Szemle, 8–9.

⁶ Az életút állomásai megtalálhatók még:

http://www.fszek.hu/konyvtaraink/kozponti_konyvtar/szociologiai_gyujtemeny/evfordulok/erdei_ferenc/?article_hid=37395

- Bibó István* (1989): Erdei Ferenc az 1943. évi balatonszárszói konferencián. *Bibó István emlékeiből*. [Közread.]: Hanák Gábor. Hittel, 1.
- Bibó István* (1990): Erdei Ferenc munkássága a magyar parasztság válságának irodalmában In: Kulcsár László – Hársfalvi Tamás (szerk.): Agrárszociológiai szöveggyűjtemény, 1900–1990. Gödöllő
- Bibó István* (1994): A koalíció egyensúlya és az önkormányzati választások. In: Fodor Gábor (szerk.): Politikai szecesszió. Budapest, Részlet a szerző Demokratikus Magyarország. Magvető, Budapest
- Bibó István* (2004): Válogatott tanulmányok. Társadalomtörténet, szociológia, társaslélektan. [Vál.]: Huszár Tibor. [Utószó]: Huszár Tibor. Bp., Corvina Kvk., 555.[1] p. A különböző politikai rendszerek (fasizmus, kapitalizmus, szocializmus) szerepe a 20. századi történelemben. Huszár Tibor Bibó Istvánról szóló tanulmányával, 481–533. o.
- Bognár Bulcsu* (2000): Hajnal után szabadon? Hajnal és Erdei magyar polgári átalakulásról szóló társadalomrajzairól. In: Bódy Zsombor – Mátay Mónika – Tóth Árpád (szerk.): A mesterség iskolája. Tanulmányok Bácskai Vera 70. születésnapjára. Osiris, Budapest
- Bognár Bulcsu* (2000): Társadalomrajz és politikai program. Erdei Ferenc korai írásairól. *Korall*, 2.
- Bognár Bulcsu* (2003): „Csak egy rettenetes nagy söprögetés segít”. Erdei Ferenc értelmezése a magyar társadalomfejlődésről a kéziratok szövegében. *Valóság*, 8., 59–79. o., Erdei Ferenc társadalomképe „A magyar társadalom a két háború között” című műve kapcsán.
- Bognár Bulcsu* (2003): Erdei útkeresései. A hajnali társadalomszemlélettől a szocializmus felé. In: Horváth Zsolt, K. – Lugosi András – Sohajda Ferenc (szerk.): Léptékváltó társadalomtörténet. Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére. Budapest, 587–610. o.
- Bognár Bulcsu* (2004): „A merészség a koncepcióban”. Erdei kísérlete a hajnali társadalomszemlélet adaptációjára „A magyar paraszttársadalom” című művében. *Korall*, 15–16., 226–247. o.
- Bognár Bulcsu* (2005): Népi szociográfia és társadalomtudomány. I-III. Erdei Futóhomokjának társadalomszemléletéről. *Életünk*, 6., 9., 11–12., IV. rész, *Életünk*, 3.
- Bognár Bulcsu* (2006): Életmű a tanyás mezővárosi társadalmasodás ígézetében: Erdei Ferenc társadalomszerkezeti elemzéseinek sajátosságairól. *Társadalomkutatás*, 3., 431–448. o.
- Bognár Bulcsu* (2009): A paraszti válság és a harmadik utas válaszok: Erdei Ferenc, Illyés Gyula és Szabó Zoltán a népi szociográfusok mozgalmában. *Korall*, 36., 141–159. o.
- Böhm Antal* (2003): Az ezredvég magyar társadalma. Folytonosság és megszakítottság a társadalomfejlődésben. [Előszó]: Böhm Antal. Rejtjel Kiadó, Budapest
- Csíki Tamás* (2003): Társadalombrázolások és értelmezések a magyar történeti irodalomban 1945-ig. Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Néprajzi Tanszék, Debrecen
- Erdei Ferenc* (1991): Levezetés köz- és magánügyben, 1931–1944 – címzett vagy feladó Erdei Ferenc. *Magvető Kvk.*, Budapest
- Erdei Ferenc* (1993): A szülőház változásai. In: Kozma Tamás – Orbán Éva (szerk.): Társadalom és nevelés. Szöveggyűjtemény a nevelésszociológia tanulmányozásához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Erdei Ferenc levelesládájából: (szerk. Tóth Ferenc), Erdei Ferenc Társaság; Makó, Erdei Ferenc Társaság, 1996– [1.], Nyugati levelek Erdei Sándornak. – 1996, Az Erdei Ferenc Társaság füzetei; 7., Müncheni levelek. utószó: Tamasi Mihály, 1997, Az Erdei Ferenc Társaság füzetei; 8.
- Gábor Kálmán* (1992): A magyar szociológia intézményesüléséről. Interjú Huszár Tiborral. *Replika*, 1–2.
- Gyáni Gábor* (1997): Polgárság és középosztály a diskurzusok tükrében. *Századvég*, 7.
- Gyáni Gábor* (2003): Paraszti: mit jelent és mi a jelentésének határa? Megjegyzések Kovách Imre: A magyar társadalom „paraszttalanítása” – európai összehasonlításban című tanulmányához. *Századvég*, 29.
- Gyarmati György* (1991): Az önkormányzat ígérete és a „hatalmi racionalitás”. A koalíciós reformtervektől a tanácsrendszerig, 1945–1950. *Mozgó Világ*, 4.
- Györffy Sándor* (1989): Erdei Ferenc és a Márciusi Front. In: Pintér István (szerk.): Fél évszázad múltán a Márciusi Frontról. Reform, Budapest
- Harsa István* (1993): A paraszti polgárosodás lehetőségei az Alföldön. In: Lengyel Imre (szerk.) Alföldi társadalom, 4. Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba
- Hegy Imre* (1990): Az önkormányzatról tanuként – résztvevőként. *Borsodi Szemle*, 4.
- Hidy Péter* (1995): Meddig ér a város?. *Comitatus*, 10.
- Huszár Tibor* (1974): Erdei Ferenc: The Hungarian peasant society. *Rev. of Sociol.*, 1., 67–68. o., Ua. magyarul: A szociológia története 1917–1945 között. III. köt., Polgári és marxista szociológia Kelet-Európában. Tankönyvkiadó, Budapest, 175–199. o.

- Huszár Tibor* (1988): Ferenc Erdei – portrait of a sociologist. In: Erdei Ferenc: Selected writings. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Huszár Tibor* (1989): Erdei Ferenc és Bibó István vitájáról. In: Nagy Zsuzsa, L. – Burucs Kornélia (szerk.): Kiütkezés, Kossuth Könyvkiadó, Budapest
- Huszár Tibor* (1991): A szociológia intézményesülésének, professzionalizálódásának néhány vonatkozása Magyarországon. In: Némédi Dénes (szerk.): Közéletések. Szociológiai tanulmányok. Dabasi Nyomda, Budapest
- Huszár Tibor* (1991): Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front. Kortárs, 3., 4., 5., 6.
- Huszár Tibor* (1991): Párhuzamok és kereszteződések. Erdei Ferenc, Bibó István és a Márciusi Front. ELTE Szoc. Int.–Makói József Attila Múzeum, Budapest–Makó
- Huszár Tibor* (1993): Hajnal István és a magyar szociológia intézményesülése. Valóság, 6.
- Huszár Tibor* (1997): A népi mozgalom társadalomszemlélete. In: Sipos Levente – Tóth Pál Péter (szerk.): A népi mozgalom és a magyar társadalom. Tudományos tanácskozás a szárszói találkozó 50. évfordulója alkalmából. Napvilág Kiadó, Budapest
- Klimó Hedvig* (1989): Bibó István és a marxizmus. (Forrástörténeti adalékok), In: Szoboszlai György (szerk.): Pártok és rendszerek. A Magyar Politikatudományi Társaság Évkönyve, PIREMON Nyomda
- Kósa László* (2003): Nemesek, polgárok, parasztok. Néprajzi, történeti antropológiai és művelődéstörténeti tanulmányok. Osiris Kiadó, Budapest
- Kosárhó László* (2000): Írástörténészek és szociográfusok. Hajnal István recepciója az 1930-as, 1940-es években. Korall, 2.
- Kovács Éva – Melegh Attila* (1995): Az identitás játéka. Kísérlet Erdei Ferenc A magyar társadalom a két világháború között című tanulmányának tartalmi kibontására. In: Vera (nem csak) a városban. Tanulmányok a 65 éves Bácskai Vera tiszteletére, Csokonai Kiadó, Debrecen
- Kovács Éva – Melegh Attila*: Tükör által homályosan. Kísérlet Erdei Ferenc A magyar társadalom a két világháború között című tanulmányának rekonstrukciójára. In: Szabó Márton (szerk.): Szövegvalóság. Írások a szimbolikus és diszkurzív politikáról. (Papp Zsolt emlékére). Scientia Humana, Budapest
- Kulcsár Kálmán* (1988): Erdei Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Lakatos László* (1991): Népiek és urbánusok: egy régi történet új fejezete. Juss, 3.
- Lakatos László* (1993): Hajnal István hatása. In: Dénes Iván Zoltán (szerk.): A hatalom humanizálása. Tanulmányok Bibó István életművéről. Tanulmány K., Pécs
- Lengyel András* (1993): Illyés Gyula és Bibó István. A magyar művelődéstörténet szerkezeti sajátosságaihoz. Forrás, 3.
- Lengyel György* (1995): A kelet-európai gazdaszociológiáról: problémák és kihívások. Szociológiai Szemle, 4.
- Léptékváltó társadalomtörténet. Tanulmányok a 60 éves Benda Gyula tiszteletére. [Szerk.]: Horváth Zsolt, K. [et al.] [Előszó]: Bácskai Vera. [Utószó]: Granasztói György – Sonkoly Gábor, Osiris, Budapest, 2003
- Mihancsik Zsófia – Szűcs Julianna, P.* (1991): „...ülünk a puszkaporos hordón”. Szelényi Ivánnal beszélget Mihancsik Zsófia és P. Szűcs Julianna. Mozgó Világ, 7.
- Nagy J. Endre* (2003): Szociokalandozások. Válogatott szociológiai tanulmányok. Savaria Univ. Pr., Szombathely
- Nagy Kalamász Ildikó* (2003): Harminc év távlatából – beszámoló a Mannheim előadások keretei között megrendezett évfordulóról. Szociológiai Szemle, 2., A Budapesten 2002. november 20–21-én megrendezett konferencia anyaga.
- Poszler György* (1995): Nemzeti sorskérdések – nemzeti létfeltételek (Szárszó 1943! – Szárszó 1993?). In: A századvég szellemi körképe. Jelenkor Kiadó, Pécs
- Romány Pál* (1996): Serege nem volt, „csak” súlya. Tiszatáj, 6.
- Romány Pál* (1997): A makói miniszter. Magyar Tudomány, 7.
- Romsics Ignác* (2005): Magyarország(ok) a két világháború között. In: Gombár Csaba – Volosin Hédi (szerk.): Két Magyarország?, Osiris–Korridor, Budapest, 49–101. o.
- Sárkány Mihály* (1989): Kulcsár Kálmán: Erdei Ferenc. Könyvismertetés, Társad.kut., 4.
- Sipos Júlia* (1994): A honi rozsda megfogta, megette. Beszélgetések Nagy J. Endre szociológiatörténéssel. Liget, 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12.

- Stadiensky Éva* (2005): Remény és szorongás. Demokráciaelképzelések és demokráciaértelmezések. In: Évkönyv, XIII., 1956-os Intézet
- Szabó A. Ferenc* (1991): Sorscsapás vagy válságtünet? (A paraszttársadalom válsága és az egykekérdés Erdei Ferenc munkáiban). Társad. kut., 4.
- Szántó Miklós* (2007): Trialógus: a magyar szociológia három főszereplője: Erdei Ferenc, Szalai Sándor és Hegedűs András a hatvanas években. Társadalomkutatás, 4., 393–418. o.
- Szegvári Péter* (2007): Párhuzamok és kereszteződések Erdei és Bibó munkásságában a mai tanulságokkal. A Falu, 3., 33–44. o.
- Szilágyi Zsolt* (2003): Erdei és Mendöl – a tanya. Agrártörténeti Szemle, 3–4.
- Tagányi Zoltán* (1993): Tanya, falu és mezővárosi parasztság. Egy magyar jelenség?. Agrártörténeti Szemle, 1–4.
- Tamasi Mihály* (1997): Utószó. A nyugati tanulmányút hatása Erdei Ferenc gondolatvilágára. In: Tóth Ferenc (szerk.): Erdei Ferenc levelesládájából. Makó, 2. köt. Müncheni levelek
- Timár Lajos* (1995): Erdei Ferenc és Mendöl Tibor vitái a magyar városról. Századok, 3.
- Timár Lajos* (1997): Erdei Ferenc és Mendöl Tibor vitái az alföldi várostípusokról, a város és vidéke kapcsolatáról. In: Sipos Levente – Tóth Pál Péter (szerk.): A népi mozgalom és a magyar társadalom. Tudományos tanácskozás a szárszói találkozó 50. évfordulója alkalmából. Napvilág Kiadó, Budapest
- Tóth Ferenc* (szerk.) (1993): Erdei Ferenc börtönnaplója. Erdei Ferenc Társaság, Makó
- Tóth Pál Péter* (1991): A népi mozgalom és a gazdasági élet. Tekintet, 2.
- Tóth Pál Péter* (1994): A hatalom középszerűsége. Tekintet, 1–2.
- Tóth-Matolcsi László* (2005): Ravasz László és Bibó István nemzetértelmezései. Beszélő, 6–7.
- Varga Csaba* (1994): A népi mozgalomtól a civil mozgalmakig. Konzervatív Szemle, 1.
- Varga Gyula* (2007): Erdei Ferenc, a XX. század magyar progressziójának kiemelkedő képviselője. A Falu, 3., 21–32. o.

Kulcsszavak: Magyar Tudományos Akadémia, agrár-közgazdaságtan, szociográfia, szociológia, parasztság, Makó, szövetkezetek, Márciusi Front, Magyar Parasztpárt, népfrontmozgalom, ötvenes évek.

Resume

Ferenc Erdei would be 100 years old in 2010. The article wishes to commemorate the sociologist, the member of folk writers, one of the vanguards of the March Front and the politician. He was appointed to minister more times after 1945, he became deputy Prime Minister in 1956 and after 1956 he became a vanguard of co-operative establishment. His literary work is substantial, he was the correspondent member of the Hungarian Academy of Science since 1948, and then he became an ordinary member since 1956.

The commemoration wishes to personalize his character by evocation of an examination in 1964.